

ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК РЕВНОЩІВ У ШЛЮБНИХ СТОСУНКАХ СТУДЕНТІВ

У науковій статті розглянуті результати теоретико-емпіричного аналізу щодо розуміння феномену ревнощів, проблеми взаємодії тривожності та ревнощів студентів, які перебувають у шлюбних стосунках, а також здійснений кореляційний аналіз співвідношення показників, які діагностують переживання ревнощів з рівнями особистісної та ситуативної тривожності особистості. Проблема пояснення та розуміння ревнощів у стосунках шлюбних партнерів є надзвичайно широкою та узагальнюючою, оскільки вона вивчається в різних галузях наук (в психології, філософії, релігії, соціології, культурології, педагогіці та інших). Психологічна складність досліджуваного феномена ревнощів шлюбних партнерів визначила різноманітність емпіричних і теоретичних підходів до їхнього дослідження. Метою дослідження було з'ясування взаємозв'язку та значення впливу особистісної та ситуативної тривожності на виникнення ревнощів у шлюбних стосунках студентів. Для діагностики рівня схильності особистості до переживання ревнощів використовувався опитувальник Л. Чурсанової. Рівень особистісної та ситуативної тривожності ми досліджували за допомогою особистісної шкали проявів тривоги Тейлора та інтегративного тесту тривожності (в модифікації А.П. Бізюк, Л.І. Вассермана, Б.В. Іовлев). За допомогою методики Л. Чурсанової було здійснено діагностику ревнощів подружніх пар студентів. Аналіз результатів дослідження показав, що для жінок характерний високий рівень переживання ревнощів. Результати кореляційного аналізу показали, що існують достовірні позитивні зв'язки між широким спектром показників емоційного неблагополуччя шлюбних партнерів – фізіологічних ознак тривоги, соціальної тривожності, особистісної тривожності та ревнощів у сімейному студентському житті. Найбільш важливими виявилися результати дослідження кореляційного аналізу, які свідчать про те, що максимальні значення коефіцієнта r -Spearman встановлені для показників астенії особистісної тривожності та страхів особистісної тривожності, ці зв'язки можна охарактеризувати як середні за силою.

Ключові слова: ревнощі, особистісна тривожність, ситуативна тривожність, тривога, шлюбні партнери, астенія, емоційний дискомфорт.

Постановка проблеми. Аналізуючи проблематику досліджень сучасної науки різних спеціальностей, насамперед психологів, культурологів, медиків, юристів, можна відмітити зростаючий рівень уваги до вивчення феномену ревнощів, зокрема шлюбних партнерів, що вказує на міждисциплінарний характер досліджуваного явища. Разом з тим ми спостерігаємо певну методологічну невизначеність і поверховість у вивченні проблеми ревнощів як системного та структурно-динамічного феномена особистості, яка перебуває у шлюбі. Відомо, що переживання ревнощів особистістю є сильним афективним почуттям, яке масштабно дезорганізовує людські стосунки, породжує значні конфлікти, викликає стресові стани. Зазвичай ревнощі виникають у ситуаціях соціальної взаємодії і можуть посилюватися в результаті подій, пов'язаних з втратою престижу, у разі невдач, загрози гідності особистості.

У «Тлумачному словнику» В. Даля [2], крім двох вже застарілих смислів («ревнощі – висока старанність, працьовитість, прагнення, напри-

клад, ревний службовець; ревнощі – прикрість за успіх іншого, наприклад, його гризуть ревнощі через чужі успіхи»), третій сенс не тільки прямо відображає справжню тему, але і, на наш погляд, цілком виразно вказує на хворобливий характер пережитого стану. Згідно з В. Далем, «ревнощі – це сліпа і пристрасна недовіра, болісний сумнів у чийсь любові або вірності.

Ревнощі перетворюють людину на звіра. Ревнощі – «отрута життя». І. Ожегов, автор іншого Тлумачного словника, підкреслюючи застарілість перших двох смислів, по суті, повторює третій: «Ревнощі – болісний сумнів в чийсь вірності та коханні; сімейна драма на ґрунті ревнощів» [4]. Необхідно підкреслити, що в тлумачних словниках української, французької, англійської та німецької мов також вказується, але зі специфічними національними особливостями, на хворобливий характер семантичного значення концепту «ревнощі».

Зовнішні обставини (наприклад, випадково перехоплена посмішка, жарт, жест і навіть лист чи записка дружини, чоловіка, що не мають явно

любовного змісту в бік третьої особи) у врівноваженої особистості з досить високим рівнем самооцінки і психологічного захисту зазвичай не викликають ревнивих переживань, особливо в разі гармонії шлюбних стосунків. Якщо ж за дисгармонії подружніх відносин, за відсутності почуття кохання хтось із шлюбних партнерів йде на встановлення інтимних стосунків з третім, що достовірно підтверджується тим, кого обманюють, то це, провокуючи конфлікт (часто – аж до розриву відносин), не завжди може супроводжуватися ревливими стражданнями. Навіть більше, привід для розриву шлюбних стосунків може навіть викликати відчуття полегшення і радості.

Як бачимо, ревнощі зумовлені поєднанням внутрішніх і зовнішніх обставин, зазвичай за домінування перших, серед яких акцентуація і патологія характеру, наслідки органічного ураження ЦНС, алкогольна інтоксикація часто мають вирішальне значення. У той же час очевидно, що велику роль у розвитку почуття ревнощів відіграють особливості виховання і установки на шлюб, кохання і значення стосунків для індивідуума з ревливим партнером.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчивши наукову літературу та проаналізувавши наявну інформацію з дослідження феномену ревнощів, ми погоджуємось, що це досить сильне почуття, яке можуть відчувати та переживати багато людей. При цьому для когось воно має негативне спрямування, а інший вважає його цілком природним почуттям для будь-якої здорової особистості. Хтось вважає, що ревнощі знищують кохання, а хтось навпаки, бачить у цьому почутті прямий доказ любові – оскільки якщо ревнує, то кохає. Хтось вважає ревнощі ознакою невпевненості людини в собі, а для когось це звичайнісінька боротьба за своє щастя. На нашу думку, ревнощі не мають певного забарвлення – негативного чи позитивного. Це дійсно таке почуття, яке притаманне всім людям, і воно є базовим, але у різних осіб воно проявляється по-різному, і не всі мають здатність його контролювати.

Проблема тлумачення та розуміння ревнощів у стосунках шлюбних партнерів є досить широкою та узагальнюючою, оскільки вона вивчається в різних сферах науки (в психології, філософії, соціології, культурології, педагогіці тощо). На цей час достатньо вивчені питання дошлюбних відносин (Л.Ф. Бурлачук, Л.А. Коростильова, В. Сатир, Л.Б. Шнейдер та інші), позначені фактори (Е.Г. Ейдеміллер, В.В. Юстицкіс, Н.А. Юркович, З. Файнбург) і механізми (І.С. Голод, М.М. Обозов, В. Сатир, Г. Уайл, А.Г. Харчев) побудови шлюбу, виділені різноманітні типи функціонування подружніх стосунків (Г.П. Андрух, С. Кратохвил, В.В. Кристаль, Л. Сейгер, Л.Б. Шнейдер), вста-

новлені психологічні причини їхніх порушень (М.М. Обозов, О.М. Обозова) тощо. Виявлено психологічні особливості шлюбної невірності та зради, її різновиди, фактори виникнення (Т.Ф. Велента, Т.А. Зінкевич-Куземкіно, Н.І. Оліфірович, В.А. Сисенко, В.В. Солодников, І.М. Хмарук). Достатньо детальному вивченню піддані психологічні аспекти розірвання шлюбу (Ю.Є. Альошина, Т.Ф. Велента, Т.А. Зінкевич-Куземкіно, Н.І. Оліфірович, Н.В. Піддубний, С.С. Сідельников, Л.В. Смагіна, В.В. Солодников). Психологічна складність досліджуваного феномена ревнощів шлюбних партнерів визначила різноманітність емпіричних і теоретичних підходів до їхнього дослідження. У проблемному полі психології шлюбу позначені деякі підходи до розгляду ревнощів шлюбних партнерів (О.С. Васильєва, П. Куттер, Е.Е. Лінчевський, Є.І. Терентьєв). Також вивчалися окремі аспекти особистості, яка схильна до проявів ревнощів (А. Адлер, Т.Д. Данилова, Н.Д. Дмитрієва, Ц.П. Короленко, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні). Актуальність наявної теми та відсутність системного теоретико-методологічного аналізу сприяли науковій розробці цієї проблематики.

Мета статті. Метою дослідження було з'ясування значення впливу особистісної та ситуативної тривожності на виникнення ревнощів у шлюбних стосунках студентів.

Виклад основного матеріалу. Одним з найбільш руйнівних феноменів, пов'язаних зі сферою взаємовідносин між шлюбними партнерами, в тому числі і сімейних відносин, є ревнощі [8, с. 159]. На думку ряду авторів, ревнощі можна визначити як складний стан, який інтегрує в собі декілька різномодальних (позитивних і негативних) сильних відчуттів: гнів, тривогу, страх, безпорадність і печаль, а також любов і навіть сексуальне збудження [7, с. 29]. Ревнощі виникають через страх, що стосунки знаходяться під загрозою, страх втратити зв'язок з партнером [9, с. 47]. Людина турбується про те, що її партнер втратить до неї інтерес і побудує відносини з кимось іншим.

У когнітивно-поведінковому підході ревнощі розуміються як сукупність емоцій, думок і способів реагування [7]. Наявність цих емоцій і думок – не є головною проблемою, і саме в тому, які стратегії поведінки вибирає людина, що переживає почуття ревнощів, полягають труднощі: іноді, перебуваючи у стані ревнощів, люди не контролюють те, що говорять або роблять. Крім негативної оцінки феномена «ревнощі», її можна розглянути і з погляду корисності. «Іноді ревнощі можуть розповісти нам про те, що найбільше потрібно відносинам, можливо зобов'язання, чесність, прозорість або вибір», – пише Р.Ліхі, – «Вони допомагають поглянути на реальність,

а не тільки на думки і почуття» [17, с. 63]. Не завжди ревності виникають зі здогадок та особистісних характеристик людини, іноді вони пов'язані з реальними приводами для відчуття загрози стосункам.

На думку вітчизняного психолога Є.П. Ільїна, ревності до об'єкта сексуального кохання – це підозріле ставлення до партнера, яке пов'язане з сумнівами в його вірності або знанням про його невірність [5, с. 63]. Вони пов'язані з почуттям любові, і приводом для них слугує той факт, що партнер кохає не її, а іншу людину. Такі ревності відчуються особливо гостро, оскільки містять ображене почуття власної гідності, думки про те, що її кохання виявилось безглуздим і усвідомлення власної самотності та непотрібності поряд з емоціями гніву, образи, печалі і сорому [5, с. 44].

У нашому дослідженні взяли участь 40 респондентів у віці від 18 до 25 років, з них 20 жінок і 20 чоловіків, які перебувають у шлюбі та навчаються у Хмельницькому національному університеті та Національній академії Державної прикордонної служби імені Б. Хмельницького, м. Хмельницький. 90% досліджуваних не мають дітей, 10% виховують одну дитину.

Для вимірювання рівня схильності особистості до переживання ревностей використовувався опитувальник Л. Чурсанової. Рівень особистісної та ситуативної тривожності ми досліджували за допомогою особистісної шкали проявів тривоги Тейлора та інтегративного тесту тривожності (А.П. Бізюк, Л.І. Вассерман, Б.В. Іовлев) [3, с. 69].

Результати та дискусії. Особистісна шкала проявів тривоги Тейлора складена для вимірювання проявів тривожності. Опублікована Дж. Тейлор в 1953 р. ця шкала включає в себе 50 тверджень, з можливими варіантами відповіді «так» або «ні». Відбір тверджень проводився з набору тверджень Міннесотського багатоаспектного особистісного опитувальника (MMPI). Вибір пунктів для тесту проводився на основі аналізу їх здатності розрізняти осіб з «хронічними реакціями тривоги».

Сумарна оцінка: 40–50 балів розглядається як показник дуже високого рівня тривоги; 25–40 балів свідчить про високий рівень тривоги; 15–25 балів – про середній (з тенденцією до високого) рівень; 5–15 балів – про середній (з тенденцією до низького) рівень та 0–5 балів – про низький рівень тривоги.

Інтегративний тест тривожності – оригінальна клінічна тестова методика, розроблена в 2005 році в НІПНІ ім. Бехтерева. Інтегративний тест тривожності є експрес-діагностичним клініко-психологічним інструментом для визначення рівня тривоги як ситуативною змінною і тривожності як особистісно-типологічної характеристики (основні шкали ІТТ) у підлітків і дорослих.

Одна з основних особливостей ІТТ – багатомірність, яка реалізується шляхом виділення 6 додаткових субшкал, які розкривають змістовний характер самооцінки афективного стану, що визначається тестом: емоційний дискомфорт, астеничні і фобічні компоненти, тривожна оцінка перспектив і соціальний захист.

Субшкала «Емоційний Дискомфорт» (ЕД) визначає наявність емоційних розладів, знижений емоційний фон або незадоволеність життєвою ситуацією, емоційну напруженість. Субшкала «Астеничний Компонент Тривожності» (АСТ) показує наявність втоми, проблем зі сном, млявого і пасивного стану, швидкої стомлюваності. Субшкала «Фобічний Компонент Тривожності» (ФОБ) відображає відчуття якоїсь загрози, низької самооцінки. Досліджувані з високими результатами за даною шкалою не завжди можуть визначити джерело своїх тривог і в бесіді розповідають про «хронічні» страхи, які періодично загострюються залежно від внутрішнього стану або змін зовнішньої ситуації. Наступна допоміжна шкала – «Тривожної оцінки перспектив» (ОП) – тісно пов'язана з попередньою, але в цьому разі чітко простежується проекція страхів не на поточний стан справ, а в перспективу, в цілому заклопотаність майбутнім на фоні підвищеної емоційної чутливості. П'ята допоміжна шкала позначена як «Соціальні реакції захисту» (СЗ), що пов'язані з проявами тривожності в сфері соціальних контактів або зі спробами досліджуваного визначити соціальну сферу як центральну причину тривожних напруг і невпевненості в собі.

У тесті використовується традиційна чотирибальна система градацій відповідей. Один з її варіантів відображає відсутність цієї ознаки (оцінюється як 0 балів), інші зв'язуються з визначенням у себе різних проміжних ступенів представленості ознаки (оцінюються як 1 і 2 бали), і останній – як максимально допустимий досліджуваним рівень (3 бали).

Рівень ситуативної (СТ) і особистісної (ОТ) тривожності, а також особистісної тривоги досліджувався за допомогою методик «Інтегративний тест тривожності» (А.П. Бізюк, Л.І. Вассерман, Б.В. Іовлев) та діагностика тривоги за Дж. Тейлором (див. табл. 1).

Показник шкали особистісної тривоги знаходиться на середньому рівні. Показники тривожності за інтегративним тестом тривожності також знаходяться на середньому рівні, при цьому особистісна тривожність виражена трохи вище, ніж ситуативна.

За допомогою методики Л. Чурсанової ми провели діагностику ревностей подружніх пар студентів. Аналіз результатів дослідження показав, що для жінок характерно більш виражене переживання ревностей.

Таблиця 1
Середні значення показників тривожності (ІТТ) і тривоги (Дж. Тейлор)

Шкала	Загальна вибірка	
	М	SD
Емоційний дискомфорт СТ	38,95	57,24
Астенія СТ	35,60	48,30
Страхи СТ	15,47	29,57
Оцінка перспективи СТ	71,77	59,04
Соціальні реакції захисту СТ	57,92	55,66
Загальний показник СТ	6,25	5,82
Емоційний дискомфорт ОТ	98,57	47,02
Астенія ОТ	72,65	49,47
Страхи ОТ	35,33	42,96
Оцінка перспективи ОТ	92,23	61,51
Соціальні реакції захисту	67,85	67,41
Загальний показник ОТ	11,37	5,95
Тривожність (Тейлор Дж.)	14,48	6,30

Достовірність відмінностей в двох групах досліджуваних перевірялася за допомогою t-критерію Стьюдента (див. таблиця 2).

Таблиця 2
Результати перевірки достовірності відмінності середніх значень ревнощів чоловіків та жінок

Показник	Група	N	Значення	t	p
Ревнощі	Чоловіки	20	51,30	-2,94	0,01
	Жінки	20	65,03		

За допомогою t-критерію Стьюдента ($t=-2,94$; $p=0,01$) отримані достовірні відмінності в двох групах досліджуваних. Для жінок достовірно характерне більш виражене переживання ревнощів, ніж для чоловіків.

У таблиці 3 наведені результати кореляційного аналізу показників тривоги, ситуативної та особистісної тривожності та ревнощів.

Згідно з даними, представленими в табл. 4, існують достовірні позитивні зв'язки між широким спектром показників емоційного неблагополуччя шлюбних партнерів – фізіологічних ознак тривоги, соціальної тривожності, особистісної тривожності та ревнощів у сімейному студентському

житті. Найбільш важливими видаються результати кореляційного аналізу, які свідчать про те, що максимальні значення коефіцієнта r -Spearman встановлені для показників астенії особистісної тривожності та страхів ОТ, ці зв'язки можна охарактеризувати як середні по силі.

Таблиця 3
Значення коефіцієнта кореляції між показниками тривоги (ІТТ), тривожності (Дж. Тейлор) та ревнощів (методика Л. Чурсанової)

Показники тривоги	Загальний показник ревнощів
Емоційний дискомфорт СТ	0,216*
Астенія СТ	0,314**
Страхи СТ	0,026
Оцінка перспективи СТ	0,253**
Соціальні реакції захисту СТ	0,309**
Загальний показник СТ	0,314**
Емоційний дискомфорт ОТ	0,202*
Астенія ОТ	0,541*
Страхи ОТ	0,485**
Оцінка перспективи ОТ	0,503**
Соціальні реакції захисту	0,275**
Загальний показник ОТ	0,162*
Тривожність (Тейлор Дж.)	0,253**

Примітка: * – кореляція статистично достовірна, $p < 0,05$ (коефіцієнт r -Spearman); ** – кореляція статистично достовірна, $p < 0,01$ (коефіцієнт r -Spearman)

Висновки. Психологічні аспекти шлюбних стосунків у наш час представляють один з напрямів психологічної науки, що інтенсивно розвивається. Питання подружніх ревнощів в ньому залишаються в маловивченому обсязі. Разом з тим, як показало наше дослідження, вони становлять досить цікавий аспект психології подружжя, який багато в чому визначає якість функціонування інституту шлюбу і самої сім'ї.

Студенти, у яких менше виражена тривожність і кращий емоційний стан, більше задоволені різними умовами життя. Тривожність спричиняє вплив негативний вплив оцінку умов. Однак, з іншого боку, несприятливі умови життя позначаються на зниженні настрою і емоційного стану.

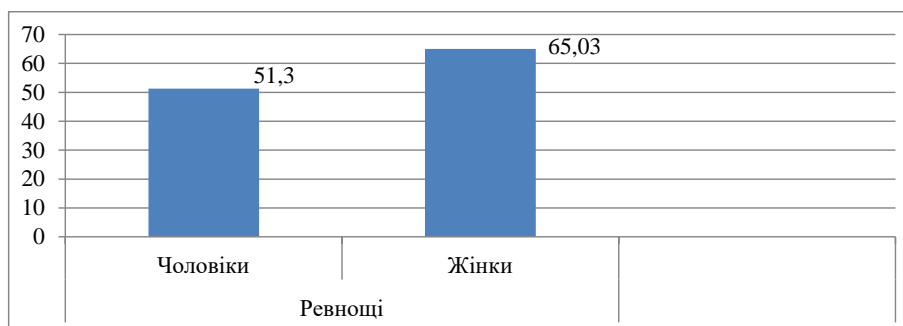

Рис. 1. Порівняльний аналіз середніх значень суб'єктивного переживання ревнощів чоловіків та жінок

Водночас особистісна тривожна оцінка перспективи ніяк не пов'язана з задоволеністю поточними умовами сімейного життя. Кореляційно було підтверджено, що є прямий зв'язок між рівнем особистісної й ситуативної тривожності респондентів та рівнем переживання ревнощів у шлюбних стосунках студентів, що може вказувати на вплив тривожності як чинника ревнощів у сімейному житті.

Подальші дослідження в цій області можуть бути спрямовані на виявлення джерел тривожності і позитивних емоцій, мінливих з плином життя, з накопиченням соціального досвіду, у разі зміни навколишньої ситуації.

Тривожні стани можуть чинити негативний вплив у тому разі, коли вони неадекватні стосовно об'єктів і ситуацій, коли людина втрачає самоконтроль, здатність до конструктивної життєдіяльності. Якщо ж тривога є адекватною і не виходить за рамки норми, то ми можемо говорити про позитивний вплив цього параметра на життя людини. З огляду на вищесказане можна припустити, що дослідження в сфері співвідношення тривожності і ревнощів у шлюбних стосунках студентських сімей дозволять виділити особливості, що властиві багатьом людям, які так чи інакше прагнуть до досягнення успіхів у сімейному житті.

Література:

1. Адлер А. Наука жить. Киев : Port-Royal, 1997. 288 с.
2. Бизюк А.П., Вассерман Л.И., Иовлев Б.В. Применение интегративного теста тревожности (ИТТ): Методические рекомендации. Санкт-Петербург, 2007. 23 с.
3. Волкова А.Н. Опыт исследования супружеской неверности. *Вопросы психологии*. 2009. № 2. С. 98–102.
4. Дмитриева Н.В. Сексуальность в постсовременном мире. Москва : Академический проект; культура, 2011. 326 с.
5. Ильин Е.П. Психология любви. Санкт-: Питер, 2012. 550 с.
6. Линчевский Э. Э. Как быть с ревностью. Москва : Знание, 2008. 32 с.
7. Лихи Р. Ревность. Как с ней жить и сохранить отношения. Санкт-Петербург : Питер, 2019. 272 с.
8. Моросанова В.И. Психология саморегуляции : учебное пособие. Санкт-Петербург : Нестор-История, 2012. 280 с.
9. Мошкина Ю.Н. Психологические особенности представлений о ревности как детерминанте супружеских отношений у студентов вуза : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.01. Сочи, 2011. 239 с.
10. Пуертас Д.М. Ревность: истоки и способы совладания: http://upsihologa.com.ua/Revnost:_istoki_i_sposob-Puertas.html, 2012.
11. Сергеева А.В. Особливості емоційної стійкості у студентів, схильних до переживання ревнощів. *Наука і освіта*. 2015. № 7. С. 67–77.
12. Узакова С.А., Шергалиева М.Т. Влияние национального менталитета казахов на формирование (конструирование) семейных ценностей. *Молодой ученый*. 2014. №15. С. 369–371.
13. Фрейд З.О некоторых невротических механизмах при паранойе, ревности и гомосексуализме. Москва : ООО «Фирма СТД», 2006. 336 с.
14. Hill S., DelPriore D., Vaughan P. The Cognitive Consequences of Envy: Attention, Memory and Self-Regulatory Depletion. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2011. V. 101. № 4. Pp. 653–666.
15. Kowalski R., Leary M. The interface of social-clinical psychology: Where we've been, Where we are? *The social psychology of emotional and behavioral problems: Interfaces of social and clinical psychology*. Washington, D. C. American Psychological Association. Pp. 3–33.
16. Krizan Z., Bushman B. Better than my loved ones: social comparison tendencies among narcissists. *Personality and Individual Differences*. 2011. V. 50. Pp. 212–216.
17. Leahy R. Cognitive Therapy techniques: a practitioner guide / New York, London: Guilford Press, 2007. P. 32.

Petiak O. V. Personal anxiety as an individual-psychological factor of jealousy in student marriage

The results of theoretical and empirical analysis on understanding of the phenomenon of jealousy, problems of interaction of anxiety and jealousy of students who are in marital relations are considered in the scientific article, as well as the correlation analysis of the ratio of indicators that diagnose the experience of jealousy with personality levels and personality. The problem of explaining and understanding jealousy in marital partner relationships is extremely broad and generalizing, as it is studied in various fields of science (psychology, philosophy, religion, sociology, cultural studies, pedagogy, etc.). The psychological complexity of the study of the phenomenon of marital partner jealousy determined the variety of empirical and theoretical approaches to their study. The purpose of the study was to find out the relationship and the impact of personal and situational anxiety on the emergence of jealousy in a student's marital relationship. To diagnose the level of personality tendency to experience jealousy, the questionnaire L. Chursanova was used. We investigated the level of personal and situational anxiety with the help of the personal scale of manifestations of Taylor anxiety and an integrative test of anxiety (in the modification of A.P. Bizyuk, L.I. Wasserman, B.V. Iovlev). With the help of L. Chursanov's method, the jealousy of students' marital pairs was diagnosed. Analysis of the results of the study showed that women are characterized by high levels of jealousy. The results of the correlation analysis

showed that there are reliable positive relationships between a wide range of indicators of emotional distress of spouses - physiological signs of anxiety, social anxiety, personal anxiety and jealousy in family student life. The most important were the results of the study of correlation analysis, which indicate that the maximum values of the coefficient r -Spearman are set for the indicators of asthenia of personal anxiety and fears of personal anxiety, these relationships can be described as average in strength.

Key words: *jealousy, personal anxiety, situational anxiety, anxiety, spouses, asthenia, emotional discomfort.*